

પ્રકાશન નં. ૨૩૯

જાતમહેન્નત : આર્થિક પ્રગતિની ચાવી

જહાંગીર હકીમ

૧૪૧૨, ટોપીવાળા ની પોળના નાકે

કાળુપુર અમદાવાદ. ૩૮૦૦૦૧

મો. ૯૨૨૮૭૨૦૫૮૧

સ પાઠક :

હસન ભડકોદ્રવી

પ્રકાશન વિભાગ

હારુલ ઉલૂમ ભરૂચ મહેમૂદનગર,

મુ. પો. કંથારીઆ-૩૬૨ ૧૬૨

તા. જિ. ભરૂચ (Guj.-India)

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

★ અનુક્રમણિકા ★

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧.	કુર્આનની રોશન મિશાલ....	૫
૨.	ઈસ્લામ સંન્યાસને ધિક્કારે છે....	૭
૩.	હિકમત (ડહાપણ)ની વાત....	૭
૪.	શ્રમજીવીઓ અને પુરૂષાર્થીઓ માટે ગૌરવપ્રદ વાત...	૮
૫.	નબીએ કરીમ (સલ.)ની ઉત્કંઠા...	૯
૬.	પયગમ્બરોના કામો...	૧૦
૭.	નબવી યુગનો એક ખનાવ....	૧૩
૮.	કામધંધાની ફઝીલત...	૧૩
૯.	ફારૂકી યુગનો એક ખનાવ...	૧૪
૧૦.	તવકકુલનો ગલત ભાવાર્થ....	૧૫
૧૧.	એક અજીબ પ્રસંગ...	૧૬
૧૨.	નાના કે તુચ્છ ધંધામાં નાનમ શેની ?...	૧૮
૧૩.	હલાલ કમાણીની ફઝીલત અને સવાબ...	૧૯
૧૪.	જાતમહેનત દ્વારા પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિ મેળવવાની કેટલીક યોધપ્રદ મિસાલો...	૨૪

જહાંગીર બુ. લકીમ

૧૦ મુહર્રમ દિ. ૨૧. ૧૪૨૬ J. Jahangir
૨૦/૨/૨૦૦૫ - રવવાર

★ ખિસ્મહી તઆલા ★

પ્રાસ્તાવિક

સાહસ જીવનનું ખીજું નામ છે. આ જગતમાં સાહસિક અને પુરુષાર્થી માણસ જ પોતાનું જીવન સુખમય અને સમૃદ્ધ બનાવી શકે છે. જીવનસાગરમાં તે જ માણસ દોમકુશળ પાર ઊતરી શકે છે અને મંઝિલે મકસૂદ પર પહોંચી શકે છે, જે પોતાની જાતને એમાં ફંગોળવાની હામહિંમત અને આવડત ધરાવતો હોય છે. જીવનના સમુદ્રતટે ઊભા રહીને માત્ર તમાશો જોનાર માણસ કદાપિ મંઝિલને આંખી શકતો નથી. જીવનસંગ્રામમાં ઝૂઝવાની શક્તિ ધરાવનાર વ્યક્તિ જ મરજીવાની પેઠે જીવનસાગરના તળિયે બેઠેલાં હીરામોતીઓને ગોતી અને પામી શકે છે.

આજે દુનિયામાં સાહસિક અને પરાક્રમી જાતિઓ જ સન્માનયુક્ત, સ્વમાનશીલ અને સ્વાવલંબી જીવન વ્યતીત કરી રહી છે. બેકાર, પ્રમાદી અને નિષ્ક્રિય જાતિઓ હંડધૂત, શાપિત અને અપમાન યુક્ત જીવન ગુઝારવા લાચાર છે :

મંઝિલે ઇશક તો મિલા કરતી હૈ જા-બાઝોંકો
ઐસે વૈસે તો યૂંહી રાહમેં મર જાતે હૈ

બેકારી જીવનનું સૌથી મોટું કલંક છે. મુસ્લિમ સમાજમાં બેકારી વ્યાપકરૂપે જોવા મળે છે. આ કહેવામાં લગીર સંકેત અને અતિશયોક્તિ નથી કે આપણા પૈકી

અમુકને તો બેકારી બહુ સદી ગઈ છે. નવરા બેસી નખખોદ વાળવામાં આપણને એબ જેવું કશું લાગતું નથી. બેકારી અને પરાવલંબન આપણાં ઓળખચિહ્નનો બની ગયાં છે !

જો બેકારી અને પછાતપણાના કલંકને ભૂંસવું હશે અને આર્થિક રીતે સક્ષમ બનવું હશે તો આપણે ઇસ્લામ-ચીંધ્યા માર્ગે જીવનનિર્વાહના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં ઝુકાવવું પડશે. આ એક નક્કર વાસ્તવિકતા છે કે કામધંધા, વેપાર-વણજ, હાથકારીગરી, હાથકમાણી અને હુન્નર ઉદ્યોગમાં કેઈપણ કેમની આર્થિક સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિનું રહસ્ય સમાયેલું છે. દુનિયાની જે કેમોએ આ રહસ્યને પામી લીધું તે આગળને આગળ ધપતી જાય છે. જ્યારે હલાલ કમાણીના સંદર્ભમાં ઇસ્લામે સૂચવેલા અનન્ય માર્ગદર્શનને અવગણવાને કારણે આપણે ભારે પછડાત ખમવી પડી છે.

બેકારી અને આર્થિક પછાતપણાની ખીણમાં કણસતી અને સબડતી મુસ્લિમ કોમને આર્થિક પ્રગતિ, સામાજિક સુધારણા અને દુનિયા તથા આખિરતની સફળતા મેળવવાના માર્ગમાં પ્રેરણાસ્ત્રોત પૂરો પાડવાના નેક આશયે આ કિતાબ લખવામાં આવી છે. કિતાબમાં ટાંકેલાં ઘેરક પ્રસંગો, બોધ-કથનો અને ઉપદેશો બેકારીનિવારણની દિશામાં કંઈક વિચારવાનો અને આજીવિકાલક્ષી ક્ષેત્રોમાં કદમ માંડવાનો મુસ્લિમ સમાજને ઉત્સાહ અને સંકલ્પ અર્પણ કરશે એવી આશા.

અહંકર,

હસન ભડકોદ્રવી

ખાદિમ : પ્રકાશન વિભાગ

હારુલ ઉલૂમ ભરૂચ, કંથારીઆ

જાતમહેનત : આર્થિક પ્રગતિની ચાવી

કુર્બાનીની રોશન મિસાલ

આર્થિક પ્રગતિ અને સુધારણાના માર્ગમાં કુર્બાને મજબૂત અને હઠીસ શરીરની રોશન મિસાલો આપણી સામે છે. અદ્વાલ તઆલાએ પોતાના મુઅમિન બંદાઓને રોઝી કમાવવાનો અને એના માટે અદ્વાલ તઆલાની ફેલાયેલી જમીનમાં પ્રસરી જવાનો હુકમ ફરમાવ્યો છે :

“જ્યારે નમાઝ પઠી લેવામાં આવે તો જમીનમાં ફેલાઈ જાયો અને અદ્વાલ તઆલાનો ફઝલ એટલે કે એની રોઝી તલાશ કરો.” (સૂરએ બુરઅહ)

આ આયતમાં નમાઝ અને હલાલ કમાણી બંને અમલને એક સાથે બયાન કરીને આ ઈશારો કરી દીધો છે કે મુસલમાનો પહેલાં નમાઝ પઢે અને ત્યાર બાદ રોઝીની તલાશમાં લાગી જાય. આ બંને અમલોને એકબીજાથી અલગ કરી શકાતા નથી. નમાઝ વિના વેપાર અથવા કોઈ પણ કામધંધો અને વ્યવસાય કલંકરૂપ છે. નમાઝી વેપારી, નમાઝી ધંધાથી અને નમાઝી મજદૂર અદ્વાલ તઆલાના ફઝલ અને ઇનામને પાત્ર છે.

દીન-દુનિયા માટે કેશિશ અને અમલ જ એક એવો માપદંડ છે, જેના પર અદલાહ તઆલા પોતાના બંદાઓને પારખે છે. બંદા જેટલા ઈખલાસથી એમાં જોડાશે, તેટલા જ પ્રમાણમાં સંજોગો એમના માટે અનુકૂળ બનતા જશે, એના જ અનુસાર જીવન મધુર બનશે અને સલામતી તથા સમૃદ્ધિ પોતાનો છાંયડો લાંબો કરશે. ઇસ્લામ આનું નામ નથી કે માત્ર દુનિયા જ આપણે જીવનધ્યેય બની જાય અને ઇસ્લામ આનું નામ પણ નથી કે દુનિયાથી બિલકુલ મોઢું ફેરવી લેવામાં આવે અને એવી ચીજોને પણ છોડી દેવામાં આવે, જેમના અસ્તિત્વ અને ઉત્પાદન માટે આપણે એમને કરવી જરૂરી છે. અદલાહ તઆલા ફરમાવે છે :

“(હે નબી સદ્સદલાહુ અલયહિ વ સદ્સમ !) આપ એમને ફરમાવી દો : કેણે અદલાહ તઆલાની શોભા (લિખાસ)ને હરામ ઠેરવી દીધી છે, જે તેણે પોતાના બંદાઓ માટે બનાવી છે અને કેણે (અદલાહે બક્ષેલી) ખાવાની પવિત્ર વસ્તુઓને હરામ કરી દીધી છે ? આપ ફરમાવી દો : આ બધી વસ્તુઓ દુન્યવી જીવનમાં ઈમાન લાવનારાઓ માટે છે અને ક્રિયામતના દિવસે તો ખાસ એમના જ માટે હશે.”

(સૂ. અઝ્ઝરાફ : ૩૨)

સંપૂર્ણ ઇસ્લામ આ છે કે આપણે દુનિયા અને આખિરત બેઉને એવી સુંદર રીતે સાથે રાખીએ કે જેના દ્વારા આપણે આ બંને જગતોની સફળતાઓ અને ખુશીઓને પ્રાપ્ત કરી શકીએ, જ્યાં વ્યર્થ અને બેકાર લોકો માટે કોઈ સ્થાન નથી.

ઇસ્લામ સંન્યામને ધિક્કારે છે

અલ્લાહ તઆલાએ એવા લોકોની ઝાટકણી કાઢી છે, જેમણે દુનિયાને બિલકુલ છોડી દીધી હતી. ફરમાવ્યું :

“અને સંન્યાસ તેમણે પોતે જ ઘડી કાઢ્યું છે, અમે તેમની ઉપર તેને ફરજિયાત બનાવ્યું ન હતું; પરંતુ અલ્લાહ તઆલાની રજામંદી મેળવવા ખાતર (તેમણે પોતે જ તેને અપનાવી લીધું હતું). પછી તેમણે તેને એવી રીતે નિભાવ્યું નહિ, જેવી રીતે તેને નિભાવવું જોઈતું હતું.”

હિકમત (ડહાપણ)ની વાત

હુઝૂર નબીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ મસ્જિદમાં ઢાખલ થવા માટે આ દુઆ તાલીમ ફરમાવી છે : “અલ્લાહુમ્મફતહુલી અબ્વા-બ રહમતિક” [હે અલ્લાહ તઆલા ! મારા માટે પોતાની રહમતનાં દ્વાર ખોલી દે]. જ્યારે મસ્જિદમાંથી બહાર નીકળવા માટે આ દુઆ બતાવી છે : “અલ્લાહુમ્મ ઇન્ની અસ્અલુ-ક મિન ફદ્લિક” [હે અલ્લાહ તઆલા ! હું તારા ફઝલનો સવાલ કરું છું].

હુઝરત મવલાના અશરફ અલી સા. થાનવી (રહ.) આ દુઆઓની હિકમત વર્ણવતાં ફરમાવે છે : “સુબહાનલ્લાહ, રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)ની શું બલાગત (સારગર્ભિત વાત) છે કે દરેક સમયના અનુસાર દુઆ બતાવી. મસ્જિદમાં ઢાખલ થતી વખતે આખિરતની નેઅમતોની તલબ હોય છે, તે સમય માટે રહમતની દુઆ

શીખવાડી અને મસ્જિદમાંથી બહાર નીકળ્યા બાદ દુનિયાની તલબ હોય છે, તે સમય માટે ફઝલ (રોઝી)ની તલબ શીખવાડી.

દુન્યવી નેઅમતોને ફઝલ એટલા માટે ફરમાવ્યું કે આ વધારાની બખશિશ છે. અસલી બખશિશ યા દેણગી તો આખિરતની નેઅમત છે. નેઅમતમાં મળતા વધારાને ફઝલ કહે છે.” (આદાબુલ મુઆશરત : ૨૧૭)

શ્રમજીવીઓ અને પુરૂષાર્થીઓ માટે ગૌરવપ્રદ વાત

જ્યાં અદલાહ તઆલાએ મુસલમાનો માટે આ પસંદ ફરમાવ્યું છે કે તેઓ રાતે સહૂલત પ્રમાણે, યથાશક્તિ કુર્આને કરીમની તિલાવત કરી લે, ત્યાં જ અમુક બીજા લોકોનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. ફરમાવ્યું :

“હવે તમે જેટલું કુર્આન સહેલાઈથી પઠી શક્તા હોવ તેટલું પઠો. તે આ પણ બાણે છે કે તમારા પૈકી કેટલાક બીમાર હશે અને કેટલાક લોકો અદલાહ તઆલાના ફઝલ (રોઝી)ની શોધમાં સફરમાં હશે અને કેટલાક લોકો અદલાહ તઆલાના માર્ગમાં જિહાદ કરતા હશે.”

(મુઝ્ઝમિલ : ૨૦)

ઉપરોક્ત આયતમાં રોઝી હુંદનારાઓ (કામદારો, કમચારીઓ, મજૂરો અને ઉધમી લોકો)ને મુજાહિદોથી પહેલાં વર્ણવીને તેમને મહાન આદર અને સન્માનથી નવાઝ્યા છે.

નબીએ કરીમ (સલે.)ની ઉત્કંઠા

હુઝૂર નબીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ) પોતાની ઉમ્મતને મહેનતુ, હુન્નરમંદ અને ઉદ્યમી જોવાનું પસંદ કરમાવતા હતા :

“ઇન્નલ્લાહુ યુહિયુલ મુઅમિનલ મુહતરિક્ક
.....અલ્લાહુ તઆલા હુન્નરમંદ મુઅમિનને
પસંદ કરમાવે છે.”

ઉપરોક્ત હદીસથી આ બોધપાઠ મળે છે કે મુસલમાનોએ દુનિયાના સઘળાં જાઈઝ અને હલાલ હુન્નર-ઉદ્યોગ શીખવા જોઈએ. બેકાર અને બેહુન્નર રહેવું મુસલમાન અને ઉમ્મતે મુસ્લિમહ માટે અતિ કલંકરૂપ બાબત છે.

પ્રત્યેક તે કામ કરવું હજાજત છે, જેનાથી હલાલ રોઝી પ્રાપ્ત થાય. કોઈ હલાલ કામધંધામાં કરી ઐબ નથી. હલાલ રોઝી રખવાને ઐબ સમજવું અને અમુક કામધંધાને તુરુહ સમજવા જહાલત છે. ઇતિહાસ ગવાહ છે કે મુસલમાનોએ ઝિંદગીના તમામ હુન્નર-ઉદ્યોગોને શીખ્યાં અને એમાં એવી હથોટી અને આવડત પેઢા કરી કે પોતાના ખાનદાન અને વંશના બહલે પોતાના વિષય અને કામધંધાના નામથી દુનિયામાં મશહૂર અને મન્સૂબ થયા. જેમ કે, બઝઝાઝ (કપડાંલિત્તા વેચનાર), કફ્ફાલ-તાળાં બનાવનાર, ઝુબ્બ-કાચના કારીગર, ખરીઝ-મોચી, જરસાસ-ચૂનો વેચનાર, કત્તાન-રૂ વેચનાર, ખરયાત-દરજી, હદાદ-લુહાર, સખ્ખાન-સાબુ બનાવનાર. ઇતિહાસમાં ઉપરોક્ત ધંધાધાપાનાં

નામથી મહાન અને વિદ્વાન ઉલમા અને મુહદ્દિસો થઈ ગયાં છે, જેમને દુનિયા આજ સુધી યાદ કરે છે અને આ ધંધાધાપા સાથે સંકળાયેલા ઉલમાએ ફિરામની ઇઝઝત અને અકીદત પર ગર્વ કરે છે.

આ સઘળાં હસ્તકળાના ધંધા હતાં, જે અલ્લાહ તઆલાના નજીક સૌથી વધુ પવિત્ર કામ લેખાય છે. નબીએ કરીમ (સલ્લલ્લાલુ અલ્લાયેહિ વ સલ્લમ)ને પૂછવામાં આવ્યું : સૌથી પવિત્ર કમાણી શું છે ? આપે ફરમાવ્યું : “અમલુર્જુલિ બિયઠિહી વ કુલ્લુ અમલિમ મખરૂરિન.... માણસની પોતાના હાથની કમાણી અને પ્રત્યેક નેક તથા હલાલ કામ.” (બયહકી)

હઝરત શૈખ શુઅરાની (રહ.) કારીગરોને ઈબ્રાહીમ-શુઆર લોકો પર સરસાઈ આપતા હતા અને કહેતા હતા કે ઈબ્રાહીમથી માત્ર આખરે ફાયદો પહોંચે છે, જ્યારે હુન્નર-ઉદ્યોગથી ઘણાં લોકોને ફાયદો પહોંચે છે. તેઓ કહ્યા કરતા હતા કે કેટલું સારું થાય કે ટેલર પોતાની સોયને અને મિસ્ત્રી પોતાની કરવતને તરબીહનો દાણો ખનાવી લે અર્થાત્ આ લોકો પોતાનાં કામ પણ કરતા રહે અને સાથોસાથ અલ્લાહ તઆલાની યાદમાં પણ મશગૂલ રહે.

પયગમ્બરોના કામો

પયગમ્બરો અને ખુઝુર્ગોએ હાથકામગીરીના કામો કર્યા છે. હકીકતમાં તેમણે આ વિવિધ પ્રકારના કામો હંમેશા કર્યા નથી, પરંતુ અમુક ટાઈમ સુધી જરૂર કર્યા છે. હઝરત

મવલાના અશરફઅલી સા. થાનવી (રહ.)એ પણ આ વિષે લખ્યું છે.

૫૧૧- [આપણા મહાન પયગમ્બર હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ) અને બીજા ઘણાં પયગમ્બરોએ બકરીઓ ચરાવ્યાનું ઇતિહાસે નોંધ્યું છે. હઝરત આદમ (અલૈ.) ખેતી કરતા હતા અને આપે લોટ દળીને રોટી પકાવી હતી. હઝરત ઇદ્રીસ (અલૈ.)એ લેખન અને શીવણકામ કર્યું હતું. હઝરત નૂહ (અલૈ.)એ લાકડીઓ છોલીને કશ્તી-હોડી બનાવી હતી, હકીકતમાં આ કામ સુથારનું છે. હઝરત હૂદ (અલૈ.)એ વેપાર કર્યો હતો. હઝરત સાલિહ (અલૈ.)એ પણ વેપાર કર્યો હતો. હઝરત ઝુલ કર્નેન, જેઓ મહાન મુતસદ્દી બાદશાહ હતા અને અમુકે તેમને પયગમ્બર પણ કહ્યા છે, તેઓ ટોપલા વણતા હતા. હઝરત ઇબ્રાહીમ (અલૈ.)એ ખેતી કરી હતી અને ઇમારતોનું ચણતરકામ પણ કર્યું હતું, ખાન-એ-કાબાનું પણ ચણતર કર્યું હતું. હઝરત લૂત (અલૈ.) ખેતી કરતા હતા. હઝરત ઇસ્માઈલ (અલૈ.) તીર બનાવીને નિશાન લગાવતા હતા. હઝરત ઇસહાક (અલૈ.) અને હઝરત યાકૂબ (અલૈ.) તેમ તેમના સાહેબઝાદાઓ બકરીઓ ચરાવતા હતા. હઝરત યૂસુફ (અલૈ.)એ અનાજનો વેપાર કર્યો હતો, જ્યારે કે તે સમયે દુકાળ પણ પડ્યો હતો. હઝરત અય્યૂબ (અલૈ.)ને ત્યાં ઊંટ અને બકરીઓના બચ્ચાં મોટા થતાં હતાં અને ખેતી થતી હતી. હઝરત શોએબ (અલૈ.)ને ત્યાં બકરીઓ ચરાવવામાં આવતી હતી. હઝરત મૂસા (અલૈ.)એ ઘણાં વર્ષો સુધી બકરીઓ ચરાવી હતી અને તેમની શાદીની

મહેર પણ બકરીઓ ચરાવવું જ નિયુક્ત થયું હતું. હઝરત હારૂન (અલૈ.)એ વેપાર કર્યો હતો. હઝરત અલ યસઅ (અલૈ.) ખેતી કરતા હતા.

હઝરત દાઉદ (અલૈ.) હથિયારો બનાવતા હતા, હકીકતમાં આ લુહારનું કામ છે. હઝરત લુકમાન (અલૈ.) જેઓ મહાન હકીમ અને આલિમ હતા, અમુકે તેમને પયગમ્બર પણ કહ્યા છે, તેમણે બકરીઓ ચરાવી હતી અને હઝરત સુલયમાન (અલૈ.)એ ટોકરીઓ વણી હતી. હઝરત ઝકરિયા (અલૈ.) સુથારનું કામ કરતા હતા. હઝરત ઇસા (અલૈ.) એક દુકાનદારને ત્યાં રંગવાનું કામ કરતા હતા.]

આ છે આપણા મહાન પયગમ્બરોના હાથના કામો. અદ્વાહ તઆલાથી તેઓ નિકટ હતા, જમીન અને આસમાન પણ તેમના આગમનની રાહ જોતાં હતાં, તેમના એક જ ઇશારાથી ચાંદના બે ટુકડા થયાં હતાં. સમુદ્ર પણ તેમને માર્ગ આપતો હતો, પશુઓ અને પક્ષીઓ જોડે તેઓ વાતો કરતા હતા, અદ્વાહ તઆલાએ હવાને પણ તેમના તાબે કરી દીધી હતી. આટલી રૂહાની શક્તિ, શાન અને દરજ્જો ધરાવતા હોવા છતાં તેમણે કોઈપણ કામો તરફ નફરત અને સૂગ દાખવી ન હતી, શરમ અને સંકોચ અનુભવ્યો ન હતો. આજનો કોઈ ઇન્સાન તેમના દરજ્જાને આંખી શકતો નથી, છતાં તે આવા કામોમાં શરમ અનુભવે છે (ઈદ્દા માશાઅદ્વાહ) !

નખવી ચુગનો એક બનાવ

હઝરત અનસ (રહિ.)એ ફરમાવ્યું : અમે રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)ની સાથે હતા. અમારા પૈકી અમુકે રોઝા રાખ્યા હતા, અમુકે રોઝા રાખ્યા ન હતા. એક સખત ગરમીના દિવસે અમે એક જગ્યાએ પડાવ નાખ્યો. અમારા પૈકી જેની પાસે ચાદર હતી તે સૌથી વધુ છાંયડાવાળો હતો. અમારા પૈકી અમુક લોકો તડકાથી પોતાના હાથ વડે બચી રહ્યા હતા. ફરમાવ્યું : રોઝહદાર તો એક તરફ પડી ગયા અને બિન રોઝહદાર લોકોએ કામ કર્યું, તંબૂ લગાડ્યાં, જાનવરોને પાણી પીવરાવ્યું. નખીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ઈરશાદ ફરમાવ્યો : આજના દિવસે તમામ સવાબ રોઝા ન રાખનારાઓએ કમાઈ લીધો.

કામધંધાની ફઝીલત

નખીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ) પોતાની ઉમ્મતને ખૂબ મહેનતુ અને શ્રમજીવી જોવા ચાહતા હતા અને કામચોર તથા આળસુ માણસને ભારે નાપસંદ ફરમાવતા હતા :

“મન અમ્સા કાલ્લન મિન અમલિ યહિહી અમ્સા મગફૂરન્ લાહૂ”.
(તખરાની)

[અર્થ : જે માણસ પોતાના હાથે કામધંધો કરી, થાકીને સાંજ કરે તો તે પોતાની રાત ગુનાહોથી માફી સાથે વીતાવશે.]

ફારૂકી યુગનો એક બનાવ

૧૫૫

[હઝરત ઉમર (રહિ.)ના ખિલાફતયુગનો આ બનાવ ઘણો જ બોધપ્રદ છે. આપના જમાનામાં નમાઝ પછી કેટલાક લોકો મસ્જિદના એક ખૂણામાં આ હેતુસર એસી રહ્યા કે રોઝીની પ્રાપ્તિ માટે એમણે થોડી ક્ષણો પહેલાં જ દુઆ કરી છે. આ દુઆના પ્રતાપે અદલાહ તઆલા એમની રોઝી ત્યાં જ પહોંચાડી દેશે.

હઝરત ઉમર (રહિ.)એ જ્યારે એમને જોયા અને એમની આપવીતી સાંભળી તો પોતાનો કોરડો તાણીને ફરમાવ્યું : આ રીતે હાથ પર હાથ મૂકીને કેમ બેઠા છો ? જ્યારે કે તમે સારી રીતે જાણો છો કે આકાશેથી ન કદી સોનું વરસ્યું છે, ન તો ચાંદી ! શું અદલાહ તઆલાએ આ ફરમાવ્યું નથી ? :

“ફ-ઈઝા કુલ્હયતિસ્સલાતુ ફન્તશિરૂ ફિલ અદિ વખતગૂ મિન ફદ્લિદલાહ.”
(સૂ. બુરખાહ)

[અર્થ : પછી જ્યારે નમાઝ પૂરી થઈ જાય તો તમે જમીનમાં ફેલાઈ જાઓ અને અદલાહ તઆલાની રોઝી તલાશ કરો.]

નમાઝ અને રોઝી માટે કેશિશ બંને ઇસ્લામી ઇતિહાસમાં અનિવાર્ય રહ્યાં છે. આ પ્રસંગમાં તે બેઅમલ અને નિષ્ક્રિય જમાઅતને ભારે ચેતવણી આપવામાં આવી છે, જે હાથપગ જોડીને, અદલાહ પર તવકકુલ કરીને કેઈ

ખાનકાહ યા કુટિયામાં બેસી રહે છે કે રોઝી તો અદલાહ તઆલાએ પોતાના શિરે લઈ લીધી છે. ગમે ત્યાંથી કેાઈ પણ રીતે જરૂર મોકલી આપશે. એના માટે લેવાદેવા વિના મહેનત અને મજૂરી કરવાની શી જરૂર છે ?

તવકકુલનો ગણત ભાવાર્થ

અમુક લોકો શ્રમ, મહેનત અને કામકાજથી બચવા માટે તે હદીસનો આશરો લે છે, જેમાં નબીએ કરીમ (સલ્લલ્લાલુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ફરમાવ્યું છે :

“જો તમે લોકો અદલાહ તઆલા પર ભરોસો કરો તો તે તમને પક્ષીઓની જેમ રોઝી અર્પણ કરશે, તમે પક્ષીઓને જુઓ છો કે સવારે ભૂખ્યા પેટે પોતાના માળાઓમાંથી નીકળે છે અને સાંજે પેટ ભરીને પાછા ફરે છે.” (તિરમઝી)

આ હદીસ શરીફથી લોકોને આ ગેરસમજ થઈ ગઈ છે કે અદલાહ પર તવકકુલ કરવામાં આવે તો રોઝી આપો-આપ મળી જાય છે અને આ જ ગેરસમજના શિકાર થઈને લોકો કામધંધા દ્વારા રોઝી કમાવાને દુન્યાદારી સમજે છે.

હાલાં કે જો તેઓ જરા વિચાર કરત તો તેમને આ જ હદીસથી મહેનત-મજૂરી કરીને રોઝી કમાવાનો પુરાવો મળી જત, કારણ કે આ હદીસમાં બતાવાયું છે કે પક્ષીઓનું ધરાઈને સાંજે પોતાના માળાઓમાં પાછા ફરવું ત્યારે જ શક્ય બને છે, જ્યારે કે તેઓ સવારે રોઝીની શોધમાં પોતાના માળાઓમાંથી ભૂખ્યા-તરસ્યા નીકળી જાય છે અને

આખો દિવસ ચરવામાં અને ચણવામાં લાગેલાં રહે છે. જો તેઓ આ જૂઠા તવકકુલવાળાઓની માફક પોતાના માળાઓમાં બેસી રહ્યા હોત તો એમને રોઝી ન મળત અને તેઓ ભૂખ્યા મૃત્યુ પામત.

ખા.૨)

— [હઝરત ઈમામ અહમદ ઇબ્ને હમ્બલ (રહ.)ને કેાઇએ પૂછ્યું કે એવા માણસ વિશે આપનો શો અભિપ્રાય છે, જે ઇબ્રાહિમ માટે ઘર કે મસ્જિદના એક ખૂણામાં ધામો નાખીને બેસી ગયો છે અને કહે છે કે અદલાહ તઆલા મને મારી રોઝી અવશ્ય પહોંચાડશે. આ સાંભળીને હઝરત ઈમામ અહમદ ઇબ્ને હમ્બલ (રહ.)એ ફરમાવ્યું : આ માણસ મોટો જાહિલ છે. એને ખબર નથી, હુઝૂરે અકદસ (સદ્સલ્લાહુ યલયહિ વ સલ્લમ)એ ફરમાવ્યું છે : “અદલાહ તઆલાએ મારી રોઝી મારા ભાલાના છાંયડામાં એટલે કે જિહાદમાં છુપાવી રાખી છે.”

એટલે કે રોઝી આકાશેથી ટપકતી નથી, બલકે તેને મહેનત કરીને પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે.]

ખા.૨) — (એક અજુબ પ્રસંગ)

હઝરત શકીક બલખી (રહ.) વેપારી હતા. એકવાર વેપારના આશયે સફર પર નીકળતા પહેલાં પોતાના હોસ્ત હઝરત ઈબ્રાહીમ અહમદ (રહ.)ને મળવા ગયા; પરંતુ પોતાની આદત વિરુદ્ધ થોડાંક જ દિવસોમાં સફરેથી પાછા આવી ગયા. બીજા દિવસે જ્યારે હઝરત ઈબ્રાહીમ અહમદ (રહ.)એ એમને મસ્જિદમાં જોયા તો આશ્ચર્યથી પૂછ્યું કે

શું વાત છે, બહુ જલદી સફરેથી પાછા આવી ગયા ? હઝરત શકીક (રહ.)એ જવાબ દીધો કે શું બતાવું ? એક હિરત પમાડનાર દશ્ય જોયું અને હું ત્યાંથી જ ઊલટા પગે પાછો આવી ગયો !

સફર દરમિયાન મેં એક દિવસે એક સૂમસામ જગ્યાએ આરામ કરવા માટે પડાવ નાખ્યો. ત્યાં જ મેં એક પક્ષી જોયું, જે આંખ અને પરવાજ (ઉડ્યન)થી વંચિત હતું. મેં મનોમન વિચાર્યું : ભલા આવી અલગ અને ઉજ્જડ જગ્યામાં આ પક્ષીનો ગુજારો કેવી રીતે થતો હશે ! હજુ હું આ વિષે વિચારી જ રહ્યો હતો કે મેં એક બીજું પક્ષી જોયું, જેની ચાંચમાં કોઈ વસ્તુ દબાયેલી હતી. તેણે આવતાવેંત તે વસ્તુ પોતાની ચાંચમાંથી પેલા પક્ષીની ચાંચમાં નાખી દીધી અને આ પ્રમાણે ઘણીવાર ચક્કર માર્યા. આ રીતે અંધ પક્ષીનું પેટ ભરાઈ ગયું. મેં આ દશ્ય નિહાળીને મનમાં કહ્યું : સુખડાનદલાહ, જ્યારે આ આંધળા પક્ષીને અદલાહ તઆલા આવી નિર્જન અને સૂમસામ જગ્યામાં રોઝી પહોંચાડે છે તો મારે પોતાની રોઝી માટે ગામડે ગામડે અને શહેરે શહેરે ભટકવાની જરૂર શી છે ? જેથી હું ત્યાંથી જ પોતાના ઘરે પાછો ચાલ્યો આવ્યો. હઝરત ઇબ્રાહીમ અદહમ (રહ.)એ આ સાંભળીને કહ્યું : શકીક, તમારા આ પ્રમાણેના વિચારથી મને ભારે નિરાશા ઊપજી છે. ભલા, તમે તે અપાહીજ પક્ષીની જેમ બનવાનું કેમ પસંદ કર્યું, જેનું જીવન બીજાઓના ટુકડાઓ પર કપાઈ રહ્યું છે ? ! તમે એવું કેમ પસંદ ન કર્યું કે તમારું દૃષ્ટાંત તે પક્ષી જેવું હોય, જે પોતાનું પેટ પણ ભરે છે અને

બીજાઓનું પેટ ભરવા માટે પણ કોશિશ કરે છે ? શું તમે ભૂલી ગયા કે ઉપરનો હાથ નીચેના હાથથી અનેક રીતે ખેંચતર હોય છે ? શકીક બલખી (૨૬.)એ જ્યારે આ સાંભળ્યું તો ઉતાવળે ઊઠ્યા અને હઝરત ઇબ્રાહીમ અહલમ (૨૬.)ના હાથ ચૂમી લીધા અને કહ્યું : અબૂ ઇસ્હાક ! આપે મારી આંખો ખોલી નાખી. ત્યાર બાદ બીજા દિવસે જ એમણે પોતાનો વેપાર શરૂ કરી દીધો.

ઉપરોક્ત અબુખ કિસ્સાથી આ જાણવા મળ્યું કે દુનિયા હારુલ અમલ (કર્મક્ષેત્ર) છે અને દરેક માણસ હઝરતના પરિણામો તથા તેનો ફઝલોકરમ પ્રાપ્ત કરવા માટે કોશિશ અને મહેનતનો મોહતાજ છે. કોશિશ અને મહેનત વિના કંઈ જ મળી શકતું નથી.

નાના કે તુરછ ધંધામાં નાનમ શેની ?

ઈસ્લામે મહેનત, મજૂરી અને કામકાજનો જે મહિમા બયાન કર્યો છે, તે મજૂરો, કામદારો, કારીગરો અને દુન્યવી જીવનની ગાડી આગળ ચલાવવા માટે કઠોર મહેનત કરનારાઓના સન્માન અને મહાનતા માટે બહુ કાફી છે. સાથેસાથ તેઓ ઉમદા તરીકાઓ, જાઈઝ વ્યવસાયો અને યોગ્ય કામકાજ દ્વારા કમાણી કરીને પોતાને ભીખ માંગવાના અપમાન અને બીજાઓના ઓશિયાળા તથા એહસાનમંદ બનવાથી પણ બચાવી લે છે. કામ અને ધંધોધાપો ગમે તેટલો મા'ભૂલી અને તુરછ હોય; તો પણ તે બીજાઓના ઓશિયાળા, એહસાનમંદ અને પરાધીન બનવાથી બહુ જ ખેંચતર છે.

હઝરત ઈસ્મઈ (રહ.) એક મોચીની પાસેથી પસાર થયા, જે રસ્તાના કિનારે બેસી લોકોના ખુટ-ચંપલ ગાંઠી રહ્યો હતો અને નીચેની કાવ્યપંક્તિઓ લલકારતો જતો હતો :

વ ઉકરિમુ નફસી ઇન્નની ઇન અહન્તુહા
વ હફકિક લમ તુકરમ અલા અહદિમ ખા'દી

[અર્થ : હું પોતાના નફસનું પોતે જ સન્માન કરું છું, કારણ કે જો મેં પોતે જ એને અપમાનિત કરી દીધો તો ખરેખર, મારા પછી કોઈ બીજો માણસ તેનું સન્માન કરવાનો નથી.]

હઝરત ઈસ્મઈ (રહ.)એ તે મોચીને પૂછ્યું : ભલા, તમે આ (હલકટ) કામ કરીને પોતાના નફસનું સન્માન કેવી રીતે કરી રહ્યા છો ? તેણે કહ્યું : મેં એનું સન્માન એવી રીતે કર્યું છે કે મેં આ ધંધા દ્વારા એને તમારી જેવા કમીના માણસ પાસે ભીખ માંગવાથી બચાવી લીધો છે.

હલાલ કમાણીની ફઝીલત અને સવાબ

માણસ જો પોતાની જાતને અને પોતાના પરિવારને મજલૂકથી બેપરવા રાખવા માટે હલાલ કમાઈ દ્વારા એમનું ગુજરાન ચલાવે છે તો એનું આ કૃત્ય અદ્વાહ તઆલાની રાહમાં જિહાદ કરવાથી તેમ જ બીજી ઘણી ઇબાદતોથી અફઝલ લેખાય છે. જેમકે નીચેની રિવાયતોથી ફલિત થાય છે.

❶ રસૂલે મકબૂલ (સદ્દુદ્દાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ ફરમાવ્યું છે કે જે માણસ લોકોથી બેપરવા અને નિઃસ્પૃહ બનવા માટે અથવા પોતાના સર્ગાર્નેહીઓ અને પડોશીઓની સાથે લલાર્થ કરવા માટે હલાલ કમાણી કરે છે તો કિયામતના દિવસે એનો ચહેરો ચૌદમી રાતના ચાંદની જેમ નૂરવ તો અને ચમકતો હશે.

❷ ફરમાવ્યું કે સાચો વેપારી કિયામતના દિવસે સિદ્દીકા અને શહીદોની સાથે ઊઠશે.

❸ આપે ઇરશાહ ફરમાવ્યો કે ધંધાદારી મુસલમાનને અદલાહ તઆલા પોતાનો હાસ્ત લેખે છે.

❹ ઇરશાહ ફરમાવ્યો : ધંધાદારીની કમાઈ બધી જ ચીજોથી વધુ હલાલ છે. શર્ત આ છે કે તે નસીહત (દીનનાં આદેશ-ઉપદેશ) પર અમલ કરે.

❺ ઇરશાહ ફરમાવ્યો કે સોદાગીરી કે વેપાર કરો, કારણ કે રોઝીનાં દસ ભાગ છે, જે પૈકી નવ ભાગ ફક્ત વેપારમાં છે.

ખાસ — ❻ ઇરશાહ છે કે જે માણસ પોતાના ઉપર સવાલનો દરવાઝો ઉઘાડે છે તો અદલાહ તઆલા એના પર મુફ્તિસી અને નાહારીના સિરોર દરવાઝા ખોલી આપે છે.

❿ હકીમ લુકમાને પોતાના પુત્રને વસિયત કરી કે બેટા, હલાલ રોઝી કમાવવાનું છોડીશ નહિ, કારણ કે જે માણસ મખ્લૂકનો મોહતાજ હોય છે તેનો દીનધર્મ સંકુચિત,

બુદ્ધિ કમઝોર અને મુરુવ્વત (માણસાઈ) ખતમ થઈ જાય છે. પછી લોકો એને તુરંચ નજરે જોવા માંડે છે.

— એક બુઝુર્ગને કોઈએ પૂછ્યું કે આખિદ બેહતર છે કે અમાનતદાર તાજિર ? એ બુઝુર્ગે ફરમાવ્યું કે અમાનતદાર તાજિર બેહતર છે અને તે જિહાદમાં છે, કારણ કે ત્રાજવા અને લેવડદેવડના પરદામાં શયતાન એની પાછળ લાગેલો છે અને તે શયતાનની વિરુદ્ધ લડી રહ્યો છે.

— હઝરત ઉમર (રહિ.) ફરમાવતા કે હું પોતાની મૌતને એવી હાલતમાં વધુ પસંદ કરું છું કે હું પોતાના પરિવાર માટે બજારમાં હલાલ રોઝી કમાતો કમાતો મૃત્યુ પામું.

ખાસ — ઇમામ અવઝાઈ (રહ.)એ હઝરત ઈબ્રાહીમ ઈબ્ને અહલમ (રહ.)ને જોયા કે આપે પોતાની ગરદન પર લાકડીઓનો એક ભારો ઉઠાવેલો છે. એમને પૂછ્યું કે આ મેહનતમજૂરી અને પરિશ્રમ કયાં સુધી કરતા રહેશે ? હાલાંકે આપના મુસલમાન ભાઈઓ આપની આ તકલીફને હોંશે હોંશે દૂર કરી શકે છે ? આપે ફરમાવ્યું : ચૂપ રહો, કારણ કે હદીષ શરીફમાં છે કે જે માણસ હલાલ રોઝીની તલાશ માટે ઝલીલ અને તુરંચ જગ્યાએ ગિલો રહેશે તો એના માટે જન્નત વાજિબ થઈ જાય છે.

— કોઈ માણસ વાંધારૂપે એવું કહે કે હુઝૂર રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ફરમાવ્યું છે :

“મને અલ્લાહ એવું ફરમાવતો નથી કે તું માલ એકત્ર કર અને સોઢાગર બની જા, બલકે મને તો એવો હુકમ છે કે પોતાના પરવરદિગારની તરબીહ પઢયા કર અને હંમેશાં સિજદા કરનારાઓમાં બની રહેજે અને અંતિમ શ્વાસ સુધી પોતાના રબની ઈબાદતમાં તલ્લીન રહેજે.”

આ હદીષ શરીફથી પુરવાર થયું કે ઈબાદત કરવી રોઝી રખવાથી બેહતર છે.

આ વાંધાવચ્ચકાનો જવાબ આ છે કે જે માણસ પોતાના અને પોતાના પરિવાર માટે જરૂરત પૂરતી માલ-દોલત ધરાવતો હોય તો એના હકમાં કમાણી કરવા કરતાં ઈબાદતમાં પરોવાવું જ બેહતર અને અફઝલ છે, કારણ કે જે કમાઈ જરૂરતથી વધુ પ્રમાણમાં હોય તેમાં કદાપિ કોઈ ફઝીલત નથી, બલકે નુકસાનકારક છે અને આવી કમાઈ સઘળાં ગુનાહોની સરકાર છે. જે માણસ પોતે માલદાર નથી, પરંતુ લોકો પોતાના પવિત્ર અને શુદ્ધ માલ વડે એની સહાય કરે છે તો એવા માણસે રોઝી ન રખવી બેહતર છે. આ પ્રકારની સહાય લેવી ચાર જાતના લોકો માટે જાઈઝ છે :

[૧] જે માણસ એવા ઈદમમાં મશગૂલ હોય જેનાથી લોકોને દીની લાભ થતો હોય અથવા દુન્યવી લાભ થતો હોય. જેમકે ઈદમે તિબ્બ (દાકતરી).

[૨] જે માણસ કઝા અને વકફના હોદ્દા પર બિરાજમાન હોય યા લોકહિતના અન્ય કામોમાં વ્યસ્ત રહેતો હોય.

[૩] જે માણસ ખાતિની રીતે અલ્લાહવાળાઓ, સૂફીસંતો અને મુકાશફાત (પરોક્ષ દર્શન)નો માર્ગ પામી ચૂક્યો હોય.

[૪] જે માણસ ખાનકાહોમાં ઈબાદતગુઝાર અને અહિંદ લોકોની સાથે ઈબાદતે ઇલાહી માટે પોતાનું જીવન વકફ કરી ચૂક્યો હોય અને લોકો સવાલ કર્યા વગર અને કોઈ જાતનું એહસાન જતાવ્યા વિના રાજીખૂશીથી એની જરૂરિયાત પૂરી કરતા હોય તો આવી સ્થિતિમાં રોઝી ન રળવી બેહતર અને જાઈઝ છે.

પ્રાચીન યુગમાં એક બુઝુર્ગ હતા. એમના ૩૬૦ દોસ્ત હતા. તે બુઝુર્ગ હંમેશા ઈબાદતમાં મશગૂલ રહેતા. આખું વરસ એક રાત એક એક દોસ્તને ત્યાં વીતાવતા અને એ મિત્રો એમને જીવનનિર્વાહથી બિલકુલ નચિંત રાખતા, જેથી તે બુઝુર્ગ શાંતિ અને સંતોષપૂર્વક અલ્લાહની મખલૂકને કાયદો પહોંચાડતા રહે.

એવી જ રીતે બીજા એક બુઝુર્ગના ત્રીસ દોસ્ત હતા અને તેઓ આખો મહિનો એમના ત્યાં એક એક રાત ગુઝારતા હતા.

પરંતુ જો જમાનો એવો હોય કે લોકો સવાલ કર્યા વગર પોતાની મેળે બુઝુર્ગોની બિદમત કરવા રાજી ન હોય તો પછી પોતાના ગુજરાન માટે મેહનત કરવી જ બેહતર છે, કારણ કે સવાલ કરવો કલંકિત, દૂષિત અને અપમાનજનક છે અને સવાલ તો જરૂરત વખતે જ જાઈઝ થઈ શકે છે.

જે કોઈ મોટા મરતબાવાળા બુબુર્ગથી લોકોને કાયદો પહોંચી રહ્યો હોય અને કમાઈ કરવામાં એનું અપમાન થતું હોય તો પછી અમે કહીશું કે એણે જીવનનિર્વાહ માટે કોશિશ ન કરવી જોઈએ.

જે માણસ માત્ર જાહેરી ઈબાદતમાં મશગૂલ હોય અને એનાથી મજલૂકને કોઈ ખાસ કાયદો પહોંચતો ન હોય તો એણે પોતે કામધંધો કરવો જોઈએ.

જે કોઈ માણસ વેપાર અને ધંધાધાપામાં પણ અદ્વાહ તઆલાની યાદ અને ઈબાદતમાં પરોવાતો હોય તો એણે કામધંધો કરવો અત્યંત જોડતર છે, કારણ કે અદ્વાહ તઆલાની સાથે દિલનો સેતુ જોડવો જ તમામ ઈબાદતોનું મૂળ છે.

(હઝરત ઈમામ ગઝાલી રહ. કૃત “કીમયાએ સઆદત”નો એક અંશ)

જાત મહેનત દ્વારા પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિ મેળવવાની

કેટલીક બોધપ્રદ મિસાલો

નબવી યુગનો આ બોધપ્રદ અને યાદગાર બનાવ મિલ્લતે ઈસ્લામિયહની આર્થિક અને સામાજિક સુધારણામાં માર્ગ સ્ટોનની હેસિયત ધરાવે છે, જેમાં નબીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ પોતાના એક તંદુરસ્ત અને લાચકાતવાન સહાબીને કામચોરી અને ફકીરીની લાનતમાંથી બહાર કાઢી, જાતમહેનત અને હલાલ કમાઈના

પ્રગતિશીલ માર્ગે લગાડીને તેમને પોતાની રોઝી પોતે રળવાનો ઉત્સાહ અર્પણ કર્યો હતો :

હઝરત અનસ ઈબ્ને માલિક (રદિ.) ફરમાવે છે કે એક અન્સારી સહાબીએ રસુલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)ની ખિદમતમાં હાજર થઈને પોતાની જરૂરત માટે સલાહ કર્યો. આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ફરમાવ્યું : શું તમારા ઘરે કશું જ નથી ? અન્સારી સહાબીએ અરજ કરી : હા, એક ચાદર છે, જેનો થોડોક ભાગ અમે પહેરીએ છીએ અને થોડોક ભાગ પાથરીએ છીએ તથા એક પ્યાલો છે, જેનાથી અમે પાણી પીએ છીએ. આપે ફરમાવ્યું : તે ખંને ચીઝો મારી પાસે લાવો. સહાબીએ લાવીને આપની ખિદમતમાં રજૂ કરી દીધી. આપે ખંને ચીઝો હાથમાં લઈને ફરમાવ્યું : આ ખંને ચીઝોને કેાણ ખરીદશે ? એક માણસે કહ્યું : હું તેને એક દિરહમમાં ખરીદીશ. પછી આપે એક યા બે વાર ફરમાવ્યું : એનાથી વધુ બીજો કેાણ માણસ આપી શકે છે ? બીજા માણસે કહ્યું : હું એને બે દિરહમમાં લઈ શકું છું. આપે આ ખંને વસ્તુઓ તેને બે દિરહમમાં આપી દીધી અને ખંને દિરહમ તે અન્સારીને આપીને ફરમાવ્યું : આ પૈકી એક દિરહમથી પોતાના ઘરવાળાઓ માટે ખાવા-પીવાની ચીઝો ખરીદીને આપી દો અને બીજા દિરહમથી એક કુહાડી ખરીદી લાવો. તેઓ કુહાડી ખરીદી લાવ્યા. આપે પોતાના મુખારક હાથે એમાં લાકડીનો હાથો બેસાડી દીધો અને ફરમાવ્યું : જાવ, લાકડાં કાપો અને વેચો. હું તમને પંદર દિવસ સુધી જોવા ચાહતો નથી. તે માણસે લાકડાં કાપીને વેચવાનું શરૂ કરી દીધું અને પંદર

દિવસ પછી તે આપની ખિદમતમાં હાજર થયા તો તેમની પાસે પોતાની કમાઈના દસ દિરહમ હતા, જે પૈકી થોડાક દિરહમથી એમણે કપડાં ખરીદ્યાં અને થોડાક દિરહમથી ઘર માટે ખાદ્યસામગ્રી ખરીદી. આ નિહાળીને આપે ફરમાવ્યું : તમારા માટે આ (પગભર થવું) આ વાતથી કેટલું સારું થયું કે તમે કિયામતના દિવસે ફકીરીના કારણે ચહેરા પર હાથ લઈને આવત ! સવાલ કરવો માત્ર ત્રણ માણસો માટે જાઈઝ છે : (૧) છેલ્લા દરજ્જાનો મોહતાજ, (૨) અત્યંત પરેશાન કર્ઝદાર, (૩) કષ્ટપ્રદ દમવાળો.

(મિશકાત, કિતાબુઝ ઝકાત)

ખૂદ નખીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ખાળપણમાં મક્કા મુકર્મહમાં થોડાક સિક્કાઓના બદલે બકરીઓ ચરાવી છે. હઝરત ખદીજહ (રહિ.) તરફથી તિજારતનું કામ પણ કર્યું છે. મસ્જિદે નખવીના બાંધકામમાં પોતે શરીફ થયા છે.

ખા.૨ - નખીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ સલ્લમ)એ ગઝવ-એ-તખૂકના પ્રસંગે હઝરત મુઆઝ ઈબને જબલ (રહિ.)ને મદીના મુનવ્વરહમાં પોતાના પ્રતિનિધિ (કાયમ મુકામ) તરીકે સ્થાપિત કર્યા, હઝરત મુઆઝ (રહિ.) પોતાનો સમય મુસલમાનોની ખિદમતમાં ખર્ચ કરતા હતા. પછી પોતાની જરૂરિયાત માટે લાકડીઓ કાપતા હતા. જ્યારે નખીએ

કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ) પાછા તશરીફ લાવ્યા તો એમના હાથોમાં એવી સખ્તી મહસૂસ કરી, જે પહેલાં મહસૂસ થતી ન હતી. એનું કારણ પૂછ્યું. જ્યારે કારણ જાણ્યું તો આપ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ હઝરત મુઆઝ ઈબને જબલ (રહિ.)નો હાથ ઉઠાવીને ચૂમી લીધો અને ફરમાવ્યું : આ એવો હાથ છે, જેને દોઝખની આગ કદાપિ અડકી શકશે નહિ. આ વાત હુઝૂર (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ ત્રણ વાર ફરમાવી.

જે સહાબી (રહિયદલાહુ અન્હુમા) નખીએ કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)ની ખિદમતમાં પોતાના એક સાથીને લઇને આવ્યા. જ્યારે નખીએ કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ એ બંને સહાબીને એમના વિષે પૂછ્યું તો એમણે અરજ કરી : આ તો દરેક વખતે નમાઝ પઢતા રહે છે, રોઝા રાખતા રહે છે અને સતત નમાઝ પઢવા અને રોઝા રાખવાને કારણે તેમની આવી હાલત થઈ ગઈ છે. આપ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ પૂછ્યું : તેમના ઊંઠોને કેાણ ચરાવે છે ? તેમના પરિવારજનોનું ભરણપોષણ અને લાલન-પાલન કેાણ કરે છે ? તેમણે અરજ કરી : અમે કરીએ છીએ. નખીએ કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ ઇરશાદ ફરમાવ્યો : તો (વાસ્તવમાં) તમે એમનાથી વધુ ઈબાદતગુઝાર છો.

— એક દિવસ નળીએ કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ) બેઠેલા હતા. એવામાં એક બળવાન જવાન વહેલી સવારે ત્યાંથી પસાર થઈને દુકાનમાં કામ માટે દાખલ થઈ ગયો. સહાબએ કિરામ (રહ.)એ અફસોસ વ્યક્ત કરતાં અરજ કરી કે આ માણસ આટલી વહેલી સવારે અદલાહની રાહમાં ઊઠ્યો હોત તો સારું હતું. આ વાત સાંભળીને નળીએ કરીમ (સદ્દલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ ફરમાવ્યું : આ પ્રમાણે ન કહો, કારણ કે આ માણસ જે દુકાનમાં એ હેતુસર ગયો છે કે તે આ ઉદ્યમ દ્વારા પોતાના પરિવાર અને માં-બાપને મજલૂકથી બેનિયાઝ કરીને એમનું ગુજરાન ચલાવે તો પણ એ અદલાહના માર્ગમાં છે. અલબત્ત, ગર્વધમંડ અને માલહારી માટે જાય છે તો એ શયતાનના માર્ગમાં છે.] (કીમયાએ સઆદત)

— હઝરત ઇસા (અલયહિસ્સલામ)એ એક માણસને પૂછ્યું કે તું શું કામધંધો કરે છે ? એણે ઉત્તર દીધો કે હું ઇબ્રાહિમ કરું છું. પછી આપે પૂછ્યું કે પોતાનું ગુજરાન કેવી રીતે ચલાવો છો ? એણે જવાબ દીધો કે મારો એક ભાઈ છે. તે મારો જીવનનિર્વાહ ચલાવે છે. હઝરત ઇસા (અલયહિસ્સલામ)એ ફરમાવ્યું કે તારો ભાઈ તારાથી વધુ ઇબ્રાહિમગુઝાર છે.] (કીમયાએ સઆદત)

હઝરત અલી (રહ.)એ એક ચહૂદી સ્ત્રી માટે ફૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું કામ કયું. પ્રત્યેક ડોલ એક ખજૂરના

બહલામાં ખેંચી આપતા. આ કામને કારણે એમના હાથ ફાટી ગયા હતા, જેથી તેઓ નખીએ કરીમ (સદલદલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)ની ખિદમતમાં હાજર થયા અને પૂરો ખનાવ કહી સંભળાવ્યો. આપ (સદલદલાહુ અલયહિ વ સદ્દમ)એ એમની તારીફ ફરમાવી અને એ ખજૂરો ખાધી.

હઝરત અબ્દુર્રહમાન ઈબને ઔફ (રહિ.)નો સમાવેશ અરરએ મુખરશરહમાં છે. આપ મક્કહ મુકરમહથી હિજરત કરીને મદીનહ મુનવ્વરહ આવ્યા તો હઝરત સઅદ ઈબને રબીઅહ (રહિ.)ના ઇસ્લામી ભાઈ બન્યા. હઝરત સઅદ (રહિ.)એ પોતાના મુહાજિર ભાઈની સાથે અત્યંત ઉખાલયો, સનેહાળ, પ્રેમાળ અને ઇબ્લાસપૂર્ણ વર્તાવ કર્યો. એમણે પોતાનો માલસામાન, મિલકત અને જમીન અડધી-અડધી એમને આપી દીધી. ઉપરાંત, પોતાની એક પત્નીને તલાક આપી એમની ખિદમત માટે રજૂ કર્યાં. હઝરત અબ્દુર્રહમાન ઈબને ઔફ (રહિ.) તે સમયે નિર્ધન અને કંગાળ હતા—આપ અતિ વિકટ અને કપરી પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા. છતાં હિલ માલદાર અને બેનિયાઝ હતું. ફરમાવ્યું : સઅદ ! અદલાહ તઆલા તમારા માલ અને અવલાદમાં બરકત આપે, મને એની જરૂર નથી, તમે મને બજારનો માર્ગ બતાવી દો. હઝરત અબ્દુર્રહમાન ઈબને ઔફ (રહિ.) એક મહેનતુ, હોશિયાર અને અમાનતદાર વેપારીની હેસિયતથી મદીનહ તરિયબહની બજારમાં દાખલ થયા અને થોડાંક જ મહિનાઓ પછી આખી બજાર પર

છવાઈ ગયા અને એમની ગણના અત્યંત માલદાર સહાબામાં થવા માંડી.

જાતમહેનત અને પુરુષાર્થ દ્વારા ઉન્નતિ અને સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની આ બેહતરીન મિસાલ છે, જે આજે પણ અમ મુસલમાનો માટે અનુકરણીય, પ્રેરણાદાયક અને માર્ગદર્શક છે.

ખરેખર, જાતમહેનત આર્થિક પ્રગતિનાં સોપાન સર કરવાની, સ્વાવલંબી તથા સુખમય જીવન જીવવાની અને દુનિયા તથા આખિરતની રક્ષણ તા સિદ્ધ કરવાની ગુરુચાવી છે.

૧૦ મુહર્રમ રિ.સ. ૧૪૨૬

૨૦/૨/૨૦૦૫ - રવીવાર

Jahangir

સ મ અ ત

ભીખથી કામધંધો બેહતર

લગ્નન યજ્ઞ-ઝ અહદુકુમ હજલડૂ, ક્યઅતિ-ય
ખિહુઝમતિલ હતખિ અલા ઝહરિહી, ક્યખીઅહા,
ક્યકુકુકુલાહુ મિહા વજહડૂ. ખયરુન મિન
અંચરઅલના-સ, અઅતલડૂ અવ મનઝિહૂ.

અર્થ : હુઝૂર નખીએ કરીમ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વ
સલ્લમ)એ ફરમાવ્યું : “તે આતની કસમ જેના અંકુશમાં મારો
પ્રાણ છે, જે તમારા પૈકી કોઈ માણસ રસ્તી લઈને જંગલમાં
જાય, લાકડાં કાપે. પછી તે લાકડાંની ગાંઠડીને પોતાની પીઠ
પર લાદી બજારમાં વેચી દે અને આ રીતે અલ્લાહ તઆલા
તેની આજરૂ બચાવી લે, તો આ વાત તેના માટે ઠેકઠેકાણે
ભટકીને લોકોની પાસે ભીખ માંગવા કરતાં બેહતર છે,
કારણ કે ભીખ તો કદી મળે છે અને કદી મળતી નથી.”

(બુખારી શરીફ)

